

PRIEKOPNICE V PSYCHOLÓGII: PREHLIADANÝ PRÍNOS VYBRANÝCH ZNÁMYCH AJ MENEJ ZNÁMYCH ŽIEN V OBLASTI PSYCHOLÓGIE

PIONEERING WOMEN IN PSYCHOLOGY: THE OVERLOOKED CONTRIBUTION OF SELECTED WELL-KNOWN AND LESSER- KNOWN WOMEN IN THE FIELD OF PSYCHOLOGY

Daniel Lenghart

ABSTRAKT

Tento článok sa zaoberá významným prínosom výnimočných žien v dejinách psychológie – Mary Whiton Calkinsovej, Karen Horneyovej, Anny Freudovej, Mamie Phipps Clarkovej a Beatrice Edgellovej. Tieto osobnosti prelomili rodové a rasové bariéry v čase, keď ženy a Afroameričanky čelili v psychológii systémovým prekážkam. Calkinsová, prvá predsedníčka APA, formovala kognitívnu psychológiu a vytvorila sebapsychológiu, ktorá odmietala rodové stereotypy. Karen Horneyová kritizovala Freudovu psychoanalýzu a založila feministickú psychológiu, ktorá zdôrazňovala kultúrne a sociálne faktory. Anna Freudová, dcéra Sigmunda Freuda, prispela k detskej psychoanalýze a skúmala obranné mechanizmy u detí. Mamie Phipps Clarková svojimi "bábkovými štúdiami" odhalila psychologický vplyv rasovej segregácie a poskytla dôkazy v prípade Brown v. Board of Education. Jej výskum ovplyvnil prelomové rozhodnutie, ktoré zrušilo rasovú segregáciu vo verejných školách. Beatrice Edgellová, britská priekopníčka vysokoškolského vzdelávania, prvá žena v Európe, ktorá získala doktorský titul z psychológie, ktorá sa systematicky venovala výskumu pamäte. Tieto ženy nepochybne ovplyvnili vývoj psychológie, ale ich prínos sa často prehliadal, preto je cieľom tohto článku osvetliť

a osláviť ich dôležitú úlohu pri formovaní odboru. Článok sa zároveň zamýšľa nad otázkou porovnania uznania a akceptácie žien v Amerike a Európe z historického hľadiska a pokladá si otázku, či sa ženy v psychologickej praxi objavovali skôr v Európe alebo Amerike.

Kľúčové slová: dejiny psychológie, feminizmus, Mary Whiton Calkins, Karen Horney, Anna Freud, Mamie Phipps Clark, Beatrice Edgell, rod

JEL Classification: Y90 – Other

ABSTRACT

*This article examines the significant contributions of five extraordinary women in the history of psychology – Mary Whiton Calkins, Karen Horney, Anna Freud, Mamie Phipps Clark and Beatrice Edgell. These figures broke gender and racial barriers at a time when women and African Americans faced systemic barriers in psychology. Mary Whiton Calkins, the APA's first female president, shaped cognitive psychology and created a self-psychology that rejected gender stereotypes. Karen Horney criticized Freud's psychoanalysis and founded feminist psychology, emphasizing cultural and social factors. Anna Freud, the daughter of Sigmund Freud, contributed to child psychoanalysis and explored defence mechanisms in children. Mamie Phipps Clark, with her "doll studies", revealed the psychological impact of racial segregation and provided evidence in *Brown v. Board of Education*. Her research shaped the landmark decision that overturned racial segregation in public schools. Beatrice Edgell, a British pioneer of university education, was the first woman in Europe to earn a doctorate in psychology and she systematically devoted herself to memory research. These women undoubtedly influenced the development of psychology, but their contributions have often been overlooked, thus the purpose of this article is to illuminate and celebrate their important role in shaping the field. The article also considers the question of how the recognition and acceptance of women in America and Europe compares historically and asks whether women in psychological practice emerged earlier in Europe or in the United States.*

Keywords: history of psychology, feminism, Mary Whiton Calkins, Karen Horney, Anna Freud, Mamie Phipps Clark, Beatrice Edgell, gender

JEL Classification: Y90 – Other

ÚVOD

Počas formovania psychológie koncom 19. a začiatkom 20. storočia vznikla psychológia ako disciplína, ktorú formovali predovšetkým vedci muži, pričom uznanie a príležitosti pre ženy boli obmedzené. Prevládajúce spoločenské normy tej doby posilňovali rodové stereotypy a obmedzovali prístup žien k vzdelaniu a profesionálnym príležitostiam, vrátane tých v rámci akademickej obce a psy-

chologického výskumu (Hare-Mustin a Marecek, 1990). Koncom 19. storočia, keď sa psychológia etablovala ako samostatná vedná disciplína, čelili ženy systémovým prekážkam v prístupe k vzdelaniu a akademickej sfére. Väčšina univerzít pod vplyvom prevládajúcich spoločenských noriem obmedzovala alebo priamo odmietala prijatie žien na akademické programy (O'Connell & Russo, 1990). V dôsledku toho boli vedkyne vo veľkej miere vylúčené z formálneho vzdelávania v psychológii, čo im znemožnilo prispieť k základným teóriám a výskumu, ktoré formovali tento odbor. Vylúčenie sa rozšírilo aj na profesijné organizácie a časopisy, čím sa ženy v psychológii ďalej marginalizovali. Aj napriek tomu, že do roku 1921 bolo za členov APA prijatých 79 žien a 457 mužov, je možné to vidieť akú určitú formu diskriminácie a marginalizácie žien v tomto odvetví. (Scarborough a Rutherford, 2018).

Napriek týmto prekážkam viaceré ženy významne prispeli k ranej psychológii. Žiaľ, ich práca bola často zatienená alebo prehliadaná ich mužskými kolegami (Goodwin, 2005). Napríklad Mary Whiton Calkinsová koncom 19. storočia splnila všetky požiadavky na získanie doktorátu z psychológie na Harvardovej univerzite, ale titul jej bol odmietnutý len preto, že bola žena (Henley, 2019). Tieto historické nespravodlivosti majú trvalé následky, keďže nedostatočné zastúpenie žien v zakladateľských rokoch psychológie prispelo k pretrvávajúcim rozdielom v oceňovaní a uznávaní prínosu žien pre tento odbor. Hoci sa pri riešení rodových rozdielov v psychológii dosiahol pokrok, problémy pretrvávajú. Ženy sú stále nedostatočne zastúpené vo vedúcich funkciách a rodové predsudky naďalej ovplyvňujú vnímanie vedeckého prínosu (Eagly a Karau, 2002; Powell, 2018). Hlavným cieľom tohto článku je osvetliť a osláviť často prehliadaný, ale hlboký prínos žien k rozvoju psychológie. Prostredníctvom analýzy vedeckých zdrojov si kladiem za cieľ stručne popísať prínos a prácu vybraných výskumníčok z oblasti histórie psychológie. Článok sa zároveň zamýšľa nad otázkou porovnania uznania a akceptácie žien v Amerike a Európe z historického hľadiska a pokladá si otázku či sa ženy v psychologickej praxi objavovali skôr v Európe alebo Amerike.

1 MARY WHITON CALKINOVÁ: PRELOMENIE BERIÉR V RANEJ EXPERIMENTÁLNEJ PSYCHOLÓGII

Mary Whiton Calkinsová (186–1930) je transformačnou osobnosťou ranej histórie psychológie, ktorá spochybnila rodové normy a výrazne ovplyvnila tento odbor (Boring, 1950). Calkinsová pochádzala z Hartfordu v Connecticute, prejavovala výnimočné akademické schopnosti a do oblasti psychológie vstúpila pod vedením Williama Jamesa na Smith College (Henley, 2019).

Napriek tomu, že Calkinsová čelila rodovo podmieneným prekážkam, najmä odmietnutiu doktorátu na Harvarde, stala sa v roku 1905 prvou prezidentkou Americkej psychologickéj asociácie (APA) a zanechala nezmazateľnú stopu v napredovaní žien v psychológii (Eagly a Riger, 2014; Scarborough a Furumoto, 1987).

Calkinsovej prelomová práca v oblasti výskumu pamäti významne formovala raný vývoj kognitívnej psychológie (Calkins, 1893; Goodwin, 2015). Zaviedla techniku párových asociácií, uskutočnila priekopnícke štúdie o pamäťových procesoch a asociáciách podnetov, čím demonštrovala svoje inovatívne myslenie (Calkins, 1896; Goodwin, 2015). Okrem toho Calkins vytvorila rámec „psychológie self“, ktorý spochybňuje konvenčné názory na pamäť tým, že ju navrhuje ako aktívny a konštruktívny proces (Calkins, 2005; Goodwin, 2015). Calkinsovej self-psychológia mala tri základné pojmy: ja, objekt a vzťah alebo postoj ja k tomuto objektu. Vedomé ja je komplexný súbor (a) štruktúrálnych prvkov a (b) vzťahov ja k prostrediu. Ja opisuje na dvoch úrovniach alebo dimenziách: prvou sú obsahy vedomia a druhou je prostredie, v ktorom sa obsahy odvíjajú. Na ilustráciu možno uviesť, že vnímanie jednotlivca sa javí ako vedomý proces zdieľania skúseností viacerých iných „ja“. Predstavy jednotlivca sú v tomto kontexte jeho nezdieľanou skúsenosťou. Calkinsová tiež označila emócie za pasívne zážitky. Charakteristiky vôle a viery boli v jej teórii aktívnymi zložkami, pretože opisujú jednotlivca zapojeného do cieľavedomej činnosti (Calkins, 1906). Calkinsová vytrvalo obhajovala self-psychológiu počas vrcholného obdobia behaviorizmu, teda v čase, keď sa diskusia na túto tému väčšinou neodporúčala. Napriek prevládajúcemu tabu jej odhodlanie nakoniec viedlo k vytvoreniu americkej školy teórie osobnosti, ktorá sa sústredila na pojem „self“ (Henley, 2019). Ako uvádza Woodward (1984), Spojené štáty mali dvoch priekopníkov

v teórii osobnosti – Calkinsovú a Allporta – a Calkinsová sa stala hlavnou predstaviteľkou.

Calkins patrila medzi priekopníčky v zavádzaní pojmu „postoje“ na vyjadrenie zložitého vzťahu medzi jednotlivcami a ich prostredím. V priebehu nasledujúcich desaťročí sa pojem postoj, ktorý zahŕňal diferencované hodnotenie seba a okolia, stal kľúčovým pojmom v rýchlo sa rozvíjajúcej oblasti sociálnej psychológie. Pozoruhodná kariéra Mary Calkinsovej si zasluhuje osobitnú pozornosť, pretože symbolizuje významnú úlohu, ktorú ženy zohrali v psychológii v tomto období. (Shirae, 2011). Táto transformačná perspektíva Calkinsovej nielenže posunula chápanie pamäti, ale zanechala nezmazateľnú stopu aj vo vývoji kognitívnej psychológie (Boring, 1950; Goodwin, 2015).

2 KAREN HORNEYOVÁ: SPOCHYBNENIE FREUDOVSKÉJ TEÓRIE A ZALOŽENIE FEMINISTICKEJ PSYCHOLÓGIE

Karen Horneyová (1885–1952), priekopníčka v dejinách psychológie, zanechala nezmazateľnú stopu svojou hlbokou kritikou freudovskej psychoanalýzy a prelomovým prínosom k feministickej psychológii. Horneyová sa narodila v Nemecku v roku 1885 a svoju kariéru začala vo freudovskom kruhu, ale nakoniec sa stala nesúhlasným hlasom, ktorý spochybnil základné aspekty freudovskej teórie. (Henley, 2019).

V prvých rokoch svojho profesijného života sa Horneyová intenzívne venovala freudovskej psychoanalýze, navštevovala Berlínsky psychoanalytický inštitút a stala sa významnou členkou psychoanalytickej komunity. Začal sa však prejavovať jej odklon od Freudových teórií, najmä v jej kritike Freudovho dôrazu na závisť penisu ako ústredného prvku ženského psychosexuálneho vývinu (Horney, 1924). Horneyovej zásadné dielo „Neurotická osobnosť našej doby“ (1937) znamenalo prelom v jej kariére a v dejinách psychoanalýzy. V tomto diele spochybnila Freudovo tvrdenie, že anatomické rozdiely sú hlavnými determinantmi psychologických rozdielov medzi mužmi a ženami. Horneyová tvrdila, že spoločenské a kultúrne faktory zohrávajú pri utváraní rodových rozdielov významnejšiu úlohu, než Freud pripúšťal. Okrem toho Horneyová spochybňo-

vala Freudov autoritatívny a deterministický prístup a presadzovala flexibilnejšie a kultúrne citlivejšie chápanie ľudskej psychológie. Jej dôraz na kultúrne vplyvy a sociálnu dynamiku pri formovaní individuálnych skúseností vydláždil cestu humanistickejšiemu a inkluzívnejšiemu prístupu k psychoanalýze.

Horneyová kládla dôraz na kultúrne a sociálne faktory pri formovaní osobnosti, čo bolo prelomové. Zaviedla koncept „závisti maternice“, v ktorom tvrdila, že muži, ktorí závidia ženám schopnosť rodiť deti, vyvíjajú kompenzačnú túžbu po dosiahnutí úspechu (Horney, 1967). Tým sa pozornosť presunula z vrodenných biologických rozdielov na spoločenské vplyvy, čo spochybnilo prevládajúce predstavy o pevnej povahe rodových rolí a prispelo k pochopeniu vplyvu kultúry na psychologické prežívanie žien.

Karen Horneyová svojou kritikou freudovskej teórie položila základy toho, čo sa neskôr začalo nazývať feministickou psychológiou. Odmietla predstavu o vrodenej menejcennosti a závislosti žien a tvrdila, že k vnímaným psychologickým rozdielom žien prispievajú skôr spoločenské a kultúrne faktory než biologický determinizmus (Horney, 1942). Vo svojom vplyvnom diele „Ženská psychológia“ (1967) Horneyová skúmala vplyv kultúrnych očakávaní na vývoj žien a rozbíjala stereotypy týkajúce sa ženskosti. Zasadzovala sa za uznanie ženskej samostatnosti a dôležitosť podpory autonómie a sebarealizácie mužov aj žien. Horneyovej feministická psychológia prispela k širšiemu feministickému hnutiu a inšpirovala budúce generácie psychológov, aby skúmali vzájomné prepojenie pohlavia, kultúry a individuálnej skúsenosti.

Teórie Karen Horneyovej mali významný vplyv na chápanie ženskej psychológie. Horneyová, neopsychoanalytička, spochybnila tradičné psychoanalytické pohľady, najmä pohľady Sigmunda Freuda, na povahu a vývoj žien (O'Connell a Russo, 1991). Zohrala ústrednú úlohu v diskusii o ženskej psychológii a ponúkla kritiku Freudových názorov na ženy (Aldridge et al., 2014). Horneyová vo svojej práci začlenila ženskú psychológiu a kritizovala falocentrickú a patriarchálnu povahu Freudových teórií (Aldridge et al., 2014). Jej teórie poskytli rámec na pochopenie ženskej psychológie, pričom zahŕňali pojmy ako neurotické tendencie a vplyv spoločenských a kultúrnych faktorov na vývoj žien (Brunner, 1997).

Vplyv Horneyovej presahoval rámec jej súčasníkov, keďže mnohé myšlienky v psychologických a psychoanalytických komunitách dnes korešpondujú s jej

teóriami (Smith, 2006). Jej práca prispela aj k rozvoju psychoanalytického vzdelávania a k vzniku psychoanalytických kliník (Watkins, 2013; Paul, 2010). Okrem toho sa Horneyovej teórie využívajú na analýzu literárnych postáv, čo dokazuje trvalý význam a uplatniteľnosť jej práce (Farahmandian a Shao, 2022; Muhalimah et al., 2019).

3 ANNA FREUDOVÁ: POKROK V PSYCHOANALYTICKOM MYSLENÍ A DETSKEJ PSYCHOLÓGIÍ

Anna Freudová (1895–1982) bola najmladšou dcérou Sigmunda Freuda, známeho zakladateľa psychoanalýzy. Jej výchova bola hlboko ponorená do intelektuálneho a kultúrneho prostredia psychoanalytických kruhov, čo v nej od útleho veku podporovalo hlboký záujem o psychológiu (Young-Bruehl, 2008). Anna nasledovala vplyvné kroky svojho otca, pokračovala v kariére v oblasti psychoanalýzy a výrazne prispela k jej rozvoju.

Záujem Anny Freudovej o detskú psychológiu bol zrejmý už na začiatku jej kariéry a jej prelomové dielo „Normalita a patológia v detstve“ (1965) preukázala jej odhodlanie skúmať zložité aspekty detského vývoja a duševného zdravia. Táto publikácia sa ponára do zložitosti detstva a poskytuje cenné poznatky o normálnych aj patologických aspektoch psychického vývinu (Freud, 1965).

Jedným zo zásadných príspevkov Anny Freudovej k psychoanalýze bolo vypracovanie koncepcie obranných mechanizmov u detí. Vo svojom diele „Ego a obranné mechanizmy“ (1936) Anna Freudová rozšírila teóriu obranných mechanizmov svojho otca a aplikovala ju konkrétne na vývinové štádiá detstva. Objasnením toho, ako deti využívajú obranné mechanizmy na zvládanie psychických konfliktov, položila základy pre pochopenie nuáns detskej psychoanalýzy (Freud, 1936).

Oddanosť Anny Freudovej blahu detí sa prejavila aj pri založení detského terapeutického kurzu a kliniky Hampstead v Londýne. Táto inštitúcia, založená v roku 1947, slúžila ako priekopnícke centrum pre vzdelávanie detských psychoanalytikov a poskytovanie terapeutických služieb pre deti, ktoré majú emocionálne ťažkosti a ťažkosti v správaní (Young-Bruehl, 2008). Prostredníctvom kliniky sa Anna Freudová usilovala nielen o rozvoj oblasti detskej psychoanalýzy, ale aj o priamy príspevok k duševnému zdraviu detí prostredníctvom intervencií založených na dôkazoch.

Okrem toho práca Anny Freudovej presahovala rámec teoretických príspevkov a mala praktické klinické využitie. Jej rozsiahle klinické skúsenosti, ktoré zdokumentovala v diele „Normalita a patológia v detstve“ a v ďalších prácach, obohatili chápanie zložitosti detskej psychopatológie a terapeutických techník, ktoré možno použiť na zmiernenie utrpenia detí (Freud, 1965). Anna Freudová vo svojom úsilí zdôrazňovala dôležitosť pochopenia jedinečných emocionálnych svetov detí a úlohy nevedomia pri formovaní ich správania.

4 MAMIE PHIPPS CLARK: PRIEKOPNICA VÝSKUMU RASOVEJ IDENTITY A SEGREGÁCIE

Mamie Phipps Clarková (1917–1983), vplyvná afroamerická psychologička, zohrala kľúčovú úlohu pri rozvoji nášho chápania rasovej identity u detí prostredníctvom svojich prelomových „štúdií o bábikách“, ktoré uskutočnila v polovici 20. storočia. V spolupráci so svojim manželom Kennethom Clarkom uskutočnila Mamie výskum, ktorý sa neskôr stal kľúčovým dôkazom v historickom prípade *Brown v. Board of Education* v roku 1954 (Clark & Clark, 1939; Clark & Clark, 1940).

Štúdia „Doll Studies“ sa snažila preskúmať psychologický vplyv rasovej segregácie na černošské deti. V jednej z prvých verzií štúdie boli deťom predložené dve bábiky, ktoré boli až na farbu pleti rovnaké – jedna čierna a druhá biela. Cieľom Clarkovej štúdie bolo preskúmať vnímanie rasových rozdielov deťmi a internalizáciu spoločenských predsudkov. Výsledky boli objavné aj skľučujúce a ukázali, že značný počet černošských detí uprednostňoval bielu bábiku, čo svedčilo o internalizovanej rasovej stigmatizácii (Clark a Clark, 1947). Výskum Mamie Phipps Clarkovej presahoval bezprostredné výsledky „štúdií o bábikách“. Tieto štúdie využila na tvrdenie, že rasová segregácia a diskriminácia môžu mať škodlivý vplyv na sebaúctu a duševné zdravie černošských detí. Jej práca zdôraznila dôležitosť zohľadnenia psychologických dôsledkov rasovej nerovnosti a poskytla presvedčivý psychologický základ pre právny argument proti segregácii (Clark & Clark, 1950).

Okrem toho sa Mamie angažovala aj v NAACP a prispievala k iniciatívam za sociálnu spravodlivosť. Jej výskum významne ovplyvnil právne prostredie a prispel k jednomyselnému rozhodnutiu Najvyššieho súdu vo veci *Brown v. Board of*

Education, ktoré vyhlásilo rasovú segregáciu vo verejných školách za protiústavnú. Toto prelomové rozhodnutie znamenalo historický zlom v boji proti inštitucionalizovanému rasizmu a zdôraznilo interdisciplinárny charakter psychológie pri riešení spoločenských problémov. Napriek pokroku, ktorý sa dosiahol od priekopníckej práce Mamie Phipps Clarkovej, súčasní vedci uznávajú pretrvávajúce problémy pri riešení rasových rozdielov vo vzdelávaní a v spoločnosti. Odkaz „bábkových štúdií“ žije ďalej ako svedectvo o sile psychologického výskumu pri formovaní sociálnych politík a spochybňovaní zakorenených spoločenských noriem. (Keppel, 2002; Kluger, 1975).

5 BEATRICE EDGELL: PRIEKOPNÍČKA RANEJ BRITSKEJ PSYCHOLÓGIE

Beatrice Edgellová (1871–1948) bola priekopníčkou britskej psychológie, ktorá významne prispela k počiatočnému rozvoju psychológie v Spojenom kráľovstve. Bola prvou britskou ženou, ktorá získala doktorát z psychológie, a prvou ženou, ktorá bola v Británii vymenovaná za profesorku psychológie (Lovie a Lovie, 2004). Vo svojej práci sa zamerala na experimentálnu psychológiu, filozofiu a pamäť a bola známa svojím výskumom limitov experimentu ako metódy v psychológii. (Nature, 1984; Valentine, 2006).

Spolupracovala s fyziológom Williamom Legge Symesom na kalibrácii zariadenia na meranie reakčného času a uskutočnila rozsiahlu štúdiu pamäti u viac ako 1 200 detí. Publikovala články v Encyclopædii Britannica a bola autorkou dvoch učebníc, v ktorých predstavila aplikovanú psychológiu študentom sociálnych vied a ošetrovateľstva. Prvou učebnicou bola kniha „Theories of Memory“ (Teórie pamäte) (1924), v rámci ktorej rozoberá rôzne prístupy k chápaniu pamäti vrátane psychologických, filozofických a fyziologických hľadísk. Kniha poskytuje hĺbkovú analýzu rôznych teórií, ich silných a slabých stránok a ich dôsledkov pre naše chápanie ľudskej pamäti. Druhou učebnicou bola kniha „Mental Life: An Introduction to Psychology“ (Duševný život: Úvod do psychológie) (1926). Kniha je určená pre študentov pripravujúcich sa na sociálnu prácu alebo pre bežného čitateľa, ktorý sa zaujíma o výchovné a sociálne otázky. Poskytuje hĺbkovú analýzu rôznych psychologických koncepcií a teórií, vďaka čomu je cenným zdrojom informácií na pochopenie ľudského správania a konania.

Po odchode do dôchodku v roku 1933 bola Edgellová naďalej aktívna v odborných združeniach a pracovala na klinike pre poradenstvo pre deti. Bola priekopníčkou, ktorá pomohla etablovať psychológiu ako vedeckú disciplínu v Británii a vydláždila cestu ženám v tejto oblasti (Valentine, 2001).

6 POROVNANIE VZOSTUPU A UZNANIA ŽIEN V PSYCHOLÓGII V EURÓPE A AMERIKE

Prínos žien v oblasti psychológie má bohatú historickú tradíciu, ktorá sa tiahne naprieč Európou a Spojenými štátmi. V tejto kapitole sa budeme stručne venovať významným úlohám, ktoré ženy zohrali pri formovaní dejín psychológie, s dôrazom na európsku aj americkú perspektívu. Aj napriek tomu, ako uvidíme v texte, že prvé formálne vzdelanie v psychológii bolo ukončené v Amerike, možno nájsť prvé známky žien v oblasti psychológie práve v Európe, ktorými boli Hildegarda von Bingen a Dorothea Dixová.

Hildegarda von Bingen (1098–1179) sa narodila v Bermersheime v Nemecku a bola známou nemeckou filozofkou a náboženskou osobnosťou. Vytvorila rozsiahle dielo, ktoré zahŕňalo náboženské spisy, vedeckú a lekársku encyklopédiu, lekársku knihu a iné. Hildegarda sa zaoberala kozmológiou, epistemológiou a chorobami, ako aj na svoju dobu pokrokovými koncepciami, napríklad radila liečbu cukrovky pomocou diéty bez sladkostí a orechov a skúmala ľudský obehový systém. Druhou európskou „veľvyslankyňou“ psychológie bola Dorothea Dixová (1802–1887) z Hampdene v štáte Maine, ktorá bola prvou priekopníčkou zlepšovania životných podmienok a starostlivosti o duševne chorých ľudí. V roku 1824 vydala *Conversations on Common Things* (Rozhovory o bežných veciach), úspešnú encyklopédiu, ktorá zostala populárna 45 rokov. V roku 1841 začala lobiť za duševne chorých, najmä bláznov, tým, že pracovala s väzenkyňami vo väznici East Cambridge. Dixovej názory na starostlivosť o duševne chorých boli v tom čase radikálne, pretože sa predpokladalo, že šialenci sa nikdy nemôžu vyliečiť. Jej obhajoba viedla k zlepšeniu existujúcich nemocníc a vzniku nových. (Lawson, Anderson a Cepeda-Benito, 2018).

V Európe ženy naďalej významne prispeli k rozvoju psychológie, najmä na začiatku 20. storočia. Napriek tomu, že ženy ako Beatrice Edgellová (1871–1949) a Victoria Hazlittová (1887–1932) čelili mnohým prekážkam a spoločenským

očekávaniam, prekonalí prekážky a priniesli originálne teoretické príspevky do experimentálnej psychológie. Beatrice Edgellová bola napríklad prvou britskou ženou, ktorá získala doktorát z psychológie v Európe (v roku 1901) a založila jedno z prvých psychologických laboratórií v krajine na Bedford College v Londýne (Lawson, Anderson a Cepeda-Benito, 2018; Valentine, 2010).

Aj v Spojených štátoch zohrali ženy v histórii psychológie kľúčovú úlohu. Priekopníčkou v tejto oblasti bola napríklad Mary Whiton Calkinsová, ktorá dokončila doktorandské štúdium psychológie napriek tomu, že nebola formálne prijatá kvôli svojmu pohlaviu. V roku 1905 sa stala prvou ženou, ktorá sa stala prezidentkou Americkej psychologickej asociácie (APA) (Isanski, 2011). Medzi ďalšie významné ženy v americkej psychológii patrí Anna Freudová, ktorá nadviazala na prácu svojho otca Sigmunda Freuda v oblasti psychoanalýzy, a Mamie Phipps Clarková, ktorej výskum rasových preferencií a identity černošských detí bol kľúčový v prípade Brown v. Board of Education o desegregácii škôl (Milar, 2002).

Porovnanie európskeho a amerického prístupu k ženám v psychológii odhaľuje výrazné rozdiely. V Európe boli ženy prijímané, napríklad do Britskej psychologickej spoločnosti od jej vzniku, zatiaľ čo v Spojených štátoch sa ženy stretávali s výraznými prekážkami pri profesionálnom napredovaní vrátane obmedzených možností zamestnania a diskriminácie. Napriek týmto rozdielom ženy v oboch regiónoch významne prispeli k rozvoju psychológie a často boli priekopníkami nových metód a teórií.

7 VÝZVY A PRÍLEŽITOSTI

Problémy, ktorým čelia ženy v psychológii, sú rôznorodé a zahŕňajú rodové predsudky, nedostatočné zastúpenie vo vedúcich funkciách a rozdiely v odmeňovaní žien a mužov. Výskum ukázal, že ženy môžu potlačiť svoje aspirácie na vedúce pozície z dôvodu stereotypnej hrozby a obmedzenej socializácie do vedúcich pozícií (Hargons et al., 2017). Okrem toho sa v nedávnej štúdií zistilo, že psychologičky na začiatku kariéry boli svedkami alebo mali skúsenosti so sexizmom a mali obavy z inštitucionálneho sexizmu, ktorý sa prejavoval v nedostatočnom zastúpení žien vo vedúcich pozíciách a v problémoch súvisiacich s materstvom a tehotenstvom (Miles-Cohen et al., 2020). Okrem toho ženy vo vedúcich pozíciách opisovali rozsiahle osobné náklady spojené so zastávaním vedúcich pozícií

(Morrison et al., 2019). Pretrvávajú aj rozdiely v odmeňovaní žien a mužov, pričom ženy čelia rozsiahlym osobným nákladom spojeným so zastávaním vedúcich pozícií (Best a Gibbson, 2022; Morrison et al., 2019).

Medzi príležitosti na ďalší pokrok a inkluzívnosť v oblasti psychológie patria iniciatívy, ako napríklad Inštitút líderstva pre ženy v psychológii Americkej psychologickéj asociácie (APA), ktorého cieľom je riešiť nedostatočné zastúpenie žien vo vedúcich pozíciách a problémy súvisiace s materstvom a tehotenstvom (Miles-Cohen et al., 2020). Okrem toho výskum poukázal na výhody zvyšovania rozmanitosti vo vedení organizácií a ponúkol usmernenia založené na dôkazoch, ako to dosiahnuť (Haynes-Mendez a Nolan, 2021). Ukázalo sa, že inkluzívne vedenie pozitívne ovplyvňuje organizačnú socializáciu a psychologický kapitál zamestnancov, čo môže prispieť k zmierneniu rodových rozdielov v psychologickéj vede (Dai & Fang, 2023; Yousaf et al., 2022). Okrem toho riešenie rodových predsudkov v náborových procesoch a zvýšenie rešpektu poznatkov týkajúcich sa pohlavia a rodu v rámci psychológie môže prispieť k vytvoreniu inkluzívnejšej a spravodlivejšej oblasti (Nentwich et al., 2021; Brown et al., 2022).

LIMITY

Tento článok sa zameriava predovšetkým na príspevky Mary Calkinsovej, Anny Freudovej, Karen Horneyovej, Mamie Phipps Clarkovej, Beatrice Edgellovej. Hoci tieto osobnosti predstavujú významné mílniky v dejinách psychológie, článok nezahŕňa celé spektrum prínosu žien do tejto oblasti. Výber tých osobností v rámci príspevky bol subjektívny vybraný autorom článku v kontexte jeho výskumného zamerania v oblasti psychológie a sociálnej psychológie. Toto zameralenie môže neúmyselne vynechať ďalšie vplyvné ženy, ktoré mali podstatný vplyv. Okrem toho sa analýza snaží poukázať na kľúčové témy a pokroky v práci týchto štyroch osobností, a nie vyčerpávajúco preskúmať celé dielo každého jednotlivca. Takéto podrobné preskúmanie by si vyžadovalo oveľa rozsiahlejšiu štúdiu, než je možné v rámci tohto článku. Ďalším obmedzením je časový rozsah analýzy. Článok skúma predovšetkým historický kontext, v ktorom tieto ženy žili a pracovali, čo znamená, že súčasné príspevky žien v psychológii nie sú zahrnuté. Toto obmedzenie je významné, pretože súčasné príspevky žien v psychológii naďalej zásadným spôsobom formujú a rozvíjajú túto oblasť. Historické zamera-

nie preto môže obmedziť relevantnosť zistení pre súčasný vývoj psychologickéj teórie a praxe.

Analýza v tomto článku sa vo veľkej miere opiera o existujúce literárne a vedecké zdroje dokumentujúce prácu a prínos vyššie uvedených autoriek. Pri analýze sme vychádzali z rôznych odborných zdrojov vrátane životopisov, článkov v časopisoch a kapitol v knihách, ktoré podrobne opisujú život a prácu týchto žien. Naším cieľom bolo syntetizovať kľúčové fakty a poznatky z týchto zdrojov, aby sme vyzdvihli ich dôležitý, ale často prehliadaný prínos. Kvalitatívna povaha našej analýzy zahŕňala dôkladné preskúmanie zdrojového materiálu. Nepoužívali sme formálnu schému kódovania ani štatistickú analýzu, ktorá sa využíva pri prácach vedeckého charakteru.

Napriek týmto obmedzeniam sa článok snaží poskytnúť ucelený prehľad o neociniteľnom prínose týchto významných žien pre oblasť psychológie. Prostredníctvom kontextualizácie ich práce v širšom kontexte psychologickéj teórie a praxe sa táto analýza snaží poukázať na trvalý význam ich poznatkov a perspektív. Uznanie týchto obmedzení je nevyhnutné na zabezpečenie vyváženého a presného zobrazenia ich prínosu, pričom sa uznávajú silné stránky aj obmedzenia metodologického prístupu použitého v tejto štúdiu.

ZÁVER

Naším cieľom bolo zvýšiť povedomie o priekopníčkach, ktoré pomáhali formovať psychológiu v jej prvých rokoch, pretože ich príbehy často chýbajú v štandardných dejinách. Dúfame, že vyzdvihnutím ich hlasov a príspevkov inšpirujeme k novým úvahám o počiatkoch tejto disciplíny a o systémových prekážkach, ktorým ženy čelili. Naším cieľom bolo tiež poukázať na súvislosti medzi výzvami, s ktorými sa tieto prvé psychologičky stretávali, a pretrvávajúcimi rodovými rozdielmi, ktoré v tejto oblasti pretrvávajú dodnes, najmä pokiaľ ide o zastúpenie vo vedúcich funkciách a uznanie vedeckých úspechov.

Dejiny psychológie sú prepletené s príbehmi výnimočných žien, ktoré napriek systémovým prekážkam a genderovým nerovnostiam zanechali nezmazateľný odkaz na vývoj tohto fascinujúceho odboru. Mary Whiton Calkinsová, Karen Horneyová, Anna Freudová a Mamie Phipps Clarková patria k tým, ktorí sa postavili do popredia a ovplyvnili psychológiu v jej rôznorodých aspektoch.

Calkinsova odvaha a inovatívny prístup k výskumu pamäti a self-psychológii ju postavili do popredia v čase, keď boli ženy vylúčené z akademickej sféry. Horneyová svojím odmietnutím Freudových teórií a založením feministického prístupu k psychológii poskytla dôležitý rámec pre chápanie psychiky žien. Anna Freudová zasiahla do detskej psychológie, kde vyvinula koncepciu obranných mechanizmov u detí a založila kliniku v Londýne, prispievajúc k lepšiemu chápaniu detskej psychoanalýzy a liečby. Mamie Phipps Clarková, svojím výskumom o rasovej identite u detí, nadviazala na korene psychológie v boji proti rasovej segregácii. Jej „štúdie o bábikách“ sa stali kľúčovým dôkazom v boji za rovnosť vo verejných školách. Beatrice Edgellová ako prvá žena, ktorá získala doktorát z psychológie na britskej univerzite, vydláždila cestu ženám v tejto oblasti a významne prispela k experimentálnej psychológii a do oblasti výskumu pamäte.

Tieto výnimočné ženy nám ukazujú, že psychológia nie je len o teóriách a laboratórnych štúdiách, ale aj o odvahe vzdorovať predstavám a presadzovať zmenu vo svete. Ich prínosy nezostali len v minulosti, ale žijú ďalej v súčasnej psychologickkej praxi, kde nám poskytujú inšpiráciu a vodítko pre budúce generácie psychológov. Je nevyhnutné pokračovať v úsilí o inkluzivitu a spravodlivosť v oblasti psychológie, aby sme zabezpečili, že hlas každého, bez ohľadu na pohlavie alebo rasovú príslušnosť, bude vypočutý a ocenený.

V súčasnosti je v oblasti psychológie zjavný pozitívny vývoj v rámci rodovej diverzity a prínosu žien. Ženy v psychológii aktívne formujú disciplínu a spochybňujú existujúce paradigmy, čím prispievajú k diskusiám o úspechoch, motívácii a rovnováhe medzi pracovným a súkromným životom. Zastúpenie žien vo vedúcich funkciách narastá, pričom organizácie ako Americká psychologická asociácia (APA) evidujú zvýšený počet prezidentiek. Napriek týmto pozitívnym krokom však pretrvávajú výzvy, ktorým čelia ženy v psychológii, vrátane rodových predsudkov, obmedzeného zastúpenia vo vedúcich pozíciách a rozdielov v odmeňovaní.

Je nevyhnutné, aby psychologická komunita pokračovala v úsilí o odstránenie týchto prekážok. Iniciatívy ako Inštitút líderstva pre ženy v psychológii APA predstavujú príležitosti na riešenie nedostatočného zastúpenia žien vo vedúcich pozíciách a súvisiacich problémov s materstvom a tehotenstvom. Zvýšená rozmanitosť vo vedení organizácií a inkluzívne vedenie môžu pozitívne ovplyvniť

organizačnú kultúru a prispieť k zmierneniu rodových rozdielov v psychológii. V rámci riešenia týchto výziev je nevyhnutné venovať sa nielen rozmanitosti v zastúpení, ale aj uznaniu rozmanitosti v prínosoch a perspektívach, ktoré ženy prinášajú do odboru psychológie.

Pokiaľ ide o implikácie, domnievame sa, že je potrebný ďalší výskum, aby sa odhalili nevy povedané príbehy žien v psychológii, najmä tých, ktoré pracujú v aplikovaných podmienkach alebo čelia intersekciónalným bariéram z dôvodu rasy, triedy alebo iných identít. Rozšírenie historických záznamov môže byť podkladom pre úsilie o to, aby sa psychológia stala spravodlivejšou a inkluzívnejšou disciplínou. Príbehy žien, ktoré boli v článku predstavené, ilustrujú vytrvalosť a odhodlanie potrebné na dosiahnutie úspechu tvárou v tvár systémovej diskriminácii.

REFERENCIE

- ALDRIDGE, J., KILGO, J. and JEPKEMBOI, G. (2014). Four hidden matriarchs of psychoanalysis: the relationship of lou von salome, karen horney, sabina spielrein and anna freud to sigmund freud. *International Journal of Psychology and Counselling*, 4(6), pp. 32–39. ISSN: 2141-2499.
- BEST, D. L. and GIBBONS, J. L. (2022). Women across the history of cross-cultural psychology: research and leadership. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 7–8 (53), pp. 976–992. ISSN: 0022-0221.
- BORING, E. G. (1950). *A history of experimental psychology* (2nd ed.). Norwalk: Appleton-Century-Crofts.
- BROWN, E. R., SMITH, J. L. and ROSSMANN, D. (2022). “broad” impact: perceptions of sex/gender-related psychology journals. *Frontiers in Psychology*, 13. ISSN: 1664-1078.
- BRUNNER, J. J. (1997). Fear and envy: sexual difference and the economies of feminist critique in psychoanalytic discourse. *Science in Context*, 1(10), pp. 129–170. ISSN: 0269-8897.
- CALKINS, M. W. (2005). *The Persistent Problems of Philosophy*. Whitefish: Kessinger Publishing. ISBN: 978-1417972210.
- CALKINS, M. W. (1893). A Statistical Study of Pseudo-Chromesthesia and of Mental-Forms. *The American Journal of Psychology*, 5(4), pp. 439–464. ISSN: 0002-9556.
- CALKINS, M. W. (1896). Association. An essay analytic and experimental.

The Psychological Review: Monograph Supplements, 1(2), pp. i–56.

CALKINS, M. W. (1906). A reconciliation between structural and functional psychology. *Psychological Review*, 13(2), pp. 61–81. ISSN: 0033-295X.

CLARK, K. B. and CLARK, M. P. (1939). The development of consciousness of self and the emergence of racial identification in Negro preschool children. *The Journal of Social Psychology*, 10(4), pp. 591–599. ISSN: 0022-4545.

CLARK, K. B. and CLARK, M. P. (1940). Skin color as a factor in racial identification of Negro preschool children. *Journal of Social Psychology, S.P.S.S.I. Bulletin*, 11, pp. 159–169.

CLARK, K. B. and CLARK, M. P. (1947). Racial identification and preference in Negro children. *Readings in Social Psychology*, pp. 169–178.

CLARK, K. B. and CLARK, M. P. (1950). Emotional factors in racial identification and preference in Negro children. *Journal of Negro Education*, 19, pp. 341–350. ISSN: 2167-6437.

DAI, X. and FANG, Y. (2023). Does inclusive leadership affect the organizational socialization of newcomers from diverse backgrounds? the mediating role of psychological capital. *Frontiers in Psychology*, 14. ISSN: 1664-1078.

EAGLY, A. H. and KARAU, S. J. (2002). Role Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders. *Psychological Review*, 109(3), pp. 573–598. ISSN: 0033-295X.

EAGLY, A. H. and RIGER, S. (2014). Feminism and psychology: critiques of methods and epistemology. *The American Psychologist*, 67(7), pp. 685–702. ISSN: 0003-066X.

EDGELL, B. (1926). *Mental Life: An Introduction to Psychology*. London: Methuen.

EDGELL, B. (1924). *Tehories of Memories*. Oxford: At The Clarendon Press.

FARAHMANDIAN, H. and SHAO, L. (2022). Stephen's neurotic self-estrangement: a case study of james joyce's a portrait of the artist as a young man. *Journal of European Studies*, 1(52), pp. 24–35. ISSN: 0047-2441.

FREUD, A. (1936). *The Ego and the Mechanisms of Defense*. London: Karnac Books.

FREUD, A. (1965). *Normality and Pathology in Childhood: Assessments of Development*. New Haven: Yale University Press.

GOODWIN, J. C. (2015). *A History of Modern Psychology*. Hoboken: Wiley. ISBN: 978-1118833759.

- HARE-MUSTIN, R. T. and MARECEK, J. (1990). *Making a difference: Psychology and the construction of gender*. New Haven: Yale University Press. ISBN: 978-0300047158.
- HARGONS, C. N., LANTZ, M. M., MARKS, L. R. and VOELKEL, E. (2017). Becoming a bridge: collaborative autoethnography of four female counseling psychology student leaders. *The Counseling Psychologist*, 45(7), pp. 1017–1047. ISSN: 1552-3861.
- HAYNES-MENDEZ, K. and NOLAN, S. A. (2021). Fostering diversity of membership and leadership in psychology teaching and learning organizations. *Psychology Learning & Teaching*, 20(2), pp. 175–188. ISSN: 2057-3022.
- HENLEY, T. (2019). *Hergenhahn's An Introduction to the History of Psychology* (8th Edition). Boston: Cengage Learning. ISBN: 978-1337564151.
- HORNEY, K. (1924). On the Genesis of the Castration Complex in Women. *International Journal of Psychoanalysis*, 3, pp. 50–65. ISSN: 1745-8315.
- HORNEY, K. (1937). *The neurotic personality of our time*. New York: W W Norton & Co.
- HORNEY, K. (1942). *Self-analysis*. New York: W W Norton & Co.
- HORNEY, K. (1967). *Feminine Psychology*. New York: W W Norton & Co.
- ISANSKI, B. (2011). *The History of Women in Psychology*. Online. Association for Psychological Science. Dostupné z: <https://www.psychologicalscience.org/observer/the-history-of-women-in-psychology>. [citované 2024-06-10].
- KEPPEL, B. (2002). Kenneth B. Clark in the patterns of American culture. *The American Psychologist*, 57(1), pp. 29–37. ISSN: 0003-066X.
- KLUGER, R. (1975). *Simple justice: The history of Brown v. Board of Education and Black America's struggle for equality*. New York: Vintage. ISBN: 978-0394472898.
- LAWSON, R. B.; ANDERSON, D. E.; CEPEDA-BENITO, A. (2018). Women in the history of psychology. In: LAWSON, Robert B.; ANDERSON, Doris E.; CEPEDA-BENITO, Antonio. *A History of Psychology: Globalization, Ideas, and Applications*. Routledge: Taylor & Francis.
- LOVIE, P and POVIE A, D. (2024). *Edgell Beatrice*. Online. Oxford Dictionary of National Biography, Dostupné z: <https://www.oxforddnb.com/display/10.1093/ref:odnb/9780198614128.001.0001/odnb-9780198614128-e-52394>. [citované 2024-06-10].
- MILAR, Katharine E. (2002). *An Historical View of Some Early Women Psychologists*

and the Psychology of Women. Online. Classics in History of Psychology. Dostupné z: <https://psychclassics.yorku.ca/Special/Women/>. [citované 2024-06-10].

MILES-COHEN, S. E., BROWN, K. S., SHULLMAN, S. L. and COONS, H. L. (2020). American psychological association (APA) leadership institute for women in psychology: herstory, impacts, and next steps. *The Psychologist-Manager Journal*, 23(3-4), pp. 139–162. ISSN: 1550-3461.

MORRISON, C. C., GREENHAW, L. L. and PIGG, J. (2019). Is it worth it? a case study exploring volunteers' perceptions of leadership training. *Journal of Leadership Education*, 18(2), pp. 81–94. ISSN: 1552-9045.

MUHALIMAH, S., DARMA, B. and KURNIA, F. D. (2019). Incestuous behavior in virginia cleo andrews' flowers in the attic and tabitha suzuma's forbidden. *Journal of English Language and Literature*, 12(3), pp. 1187–1192.

NATURE. Prof. Beatrice Edgell. *Nature*. (1948). no. 4114, p. 363.

NENTWICH, J. C., BAUMGÄRTNER, M. K., CHOWDHURY, N. and WITZIG, V. (2021). Gender bias in recruiting. *Kvinder, Køn & Forskning*, 3, pp. 11–24. ISSN: 2245-6937.

O'CONNELL, A. N. and RUSSO, N. F. (1990). *Women in psychology*. New York: Greenwood Press. ISBN: 978-0313260919.

O'CONNELL, A. N. and RUSSO, N. F. (1991). Women's heritage in psychology: past and present. *Psychology of Women Quarterly*, 15(4), pp. 495–504. ISSN: 1471-6402.

PAUL, H. A. (2010). The karen horney clinic and the legacy of horney. *The American Journal of Psychoanalysis*, 70(1), pp. 63–64. ISSN: 1573-6741.

POWELL, G. N. (2018). *Women and Men in Management*. London: SAGE Publication. ISBN: 978-1544327433.

SCARBOROUGH, E. and FURUMOTO, L. (1987). *Untold Lives: The First Generation of American Women Psychologists*. New York: Columbia University Press. ISBN: 978-0231051552.

SCARBOROUGH, Elizabeth; RUTHERFORD, Alexandra. (2018). Women in the American Psychological Association. In: PICKER, Wade E.; RUTHERFORD, Alexandra. *125 years of the American Psychological Association*. American Psychological Association, pp. 321–357.

SHIRAEV, E. (2011). *A History of Psychology: A Global Perspective*. London: SAGE Publications. ISBN: 978-1412973830.

- SMITH, W. B. (2006). Karen horney and psychotherapy in the 21st century. *Clinical Social Work Journal*, 35(1), pp. 57–66. ISSN: 2222-386X.
- VALENTINE, E. (2006). *Beatrice Edgell: Pioneer Woman Psychologist*. New York: Nova Science Pub.
- VALENTINE, E. (2001). Beatrice Edgell: An appreciation. *British Journal of Psychology*, Leicester, 92, pp. 23–36.
- VALENTINE, E. (2010). *Women in early 20th-century experimental psychology*. Online. The British Psychological Society. Dostupné z: <https://www.bps.org.uk/psychologist/women-early-20th-century-experimental-psychology>. [citované 2024-06-10].
- WATKINS, C. E. (2013). The beginnings of psychoanalytic supervision: the crucial role of max eitingon. *The American Journal of Psychoanalysis*, 73(3), pp. 254–270. ISSN: 1573-6741.
- WOODWARD, W. R. (1984). William James's psychology of will: Its revolutionary impact on American psychology. In: BROZEK, J. (Ed.). *Explorations in the history of psychology in the United States* (pp. 148–195). Cranbury: Associated University Presses. ISBN: 978-0838750391.
- YOUNG-BRUEHL, E. (2008). *Anna Freud: A biography*. New Haven: Yale University Press. ISBN: 978-0300140231.
- YOUSAF, M. KHAN, M. M. and PARACHA, A. T. (2022). Effects of inclusive leadership on quality of care: the mediating role of psychological safety climate and perceived workgroup inclusion. *Healthcare*, 10(11), p. 2258. ISSN: 1916-1050.

Mgr. Daniel Lenghart

Katedra psychologie, AMBIS Vysoká škola

Linderova 575/1, 180 00, Praha 8

Email: daniel.lenghart@ambis.cz